

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора психологічних наук, професора,
завідувача кафедри психології та соціальної роботи
комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради,
Заслуженого працівника освіти України
БОЧЕЛЮКА Віталія Йосиповича
на дисертаційну роботу Збродько Тетяни Іванівни
«ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
КЛІЄНТОМ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ»
подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія» (спеціалізація - соціальна психологія;
психологія соціальної роботи)

Актуальність дослідження обумовлена зростаючим запитом на консультативні та психотерапевтичні послуги в умовах соціальних трансформацій, воєнних викликів і посилення травматичного досвіду у населення. Попри розширення можливостей консультування, зокрема в онлайн-форматі, зберігається недостатній рівень поінформованості про безпечність психотерапевтичних методів. Це нерідко призводить до підвищених ризиків повторної травматизації клієнтів і втрати довіри до фахівців.

Водночас у професійному середовищі розгортається обговорення принципів культури безпеки і механізмів етичної регуляції, які мали б запобігати негативним наслідкам консультативних втручань. Дослідження особливостей переживання психологічної безпеки клієнтом постає важливою науковою й практичною відповіддю на ці виклики: його висновки можуть слугувати основою для формування етичних стандартів, оновлення програм підготовки спеціалістів і вдосконалення процедури надання психологічної допомоги, що в кінцевому підсумку позитивно вплине на якість та ефективність психологічного консультування.

Наукова новизна результатів дисертації полягає в розробленні та емпіричному обґрунтуванні інтегративної моделі переживання психологічної безпеки клієнтом у процесі консультування, яка охоплює взаємодію чотирьох ключових компонентів (клієнт, терапевт, консультативний процес, контекст) та додаткових чинників (управління ризиками, культура безпеки в професійній спільноті). Уперше визначено комплекс індивідуальних предикторів психологічної безпеки (самооцінка, рівень тривожності, травматизації, депресії, дистресу, довіри до себе та інших, інтерсуб'єктної взаємодії). Уточнено й конкретизовано концепт психологічної безпеки клієнта як динамічного стану, що містить об'єктивні (відсутність об'єктивних загроз)

і суб'єктивні (переживання захищеності) аспекти, а також поглиблено уявлення про небажані наслідки консультування, зокрема про вплив негативного досвіду на зниження рівня довіри до світу та інших людей і посилення ризику ретравматизації. Подальшого розвитку набуло розуміння ролі соціально-демографічних чинників (зокрема віку, статі, рівня освіти, сімейного стану, досвіду вимушеного переміщення), що визначають готовність клієнтів до психологічної допомоги, і це дозволяє застосовувати диференційовані стратегії планування безпечного консультативного середовища залежно від конкретних характеристик цільової групи.

Практичне значення результатів полягає в можливості інтегрування висновків та рекомендацій дисертаційної роботи в діяльність фахівців, які надають психологічну допомогу у різних галузях (психологічне консультування й психотерапія, соціальна робота, медичні та реабілітаційні заклади). Запропоновані наукові положення можуть слугувати основою для підготовки психологів, методичного супроводу їхньої діяльності та розроблення спеціалізованих тренінгів із формування безпечного середовища для клієнтів. Зокрема, це дає змогу визначати суб'єктивну готовність до терапевтичних взаємодій, оцінювати ризики ретравматизації та коригувати процес консультування залежно від рівня ситуативної тривожності під час консультування. Описані підходи також можуть бути впроваджені у практику супервізорів і тренерів, які розробляють професійні програми підготовки психологів, проводять тренінги та семінари, формуючи методичні рекомендації для підвищення обізнаності щодо безпечної взаємодії з клієнтами.

Наукова обґрунтованість результатів підтверджується послідовною логікою дослідження, коректним добром методів і відповідністю емпіричних даних попередньо сформульованим гіпотезам. Методологічна основа спирається на сучасні уявлення про психологічну безпеку, що об'єднують українські та закордонні підходи до суб'єктивного переживання й об'єктивних чинників взаємодії «психолог–клієнт». Робота використовує кількісні психодіагностичні методики (для оцінки тривожності, депресії, дистресу, довіри тощо), якісні інструменти (інтерв'ю, відкриті запитання) та статистичний аналіз (кореляційний, дисперсійний, регресійний тощо) для перевірки виявлених взаємозв'язків. Валідність і надійність висновків зумовлені поєднанням цих підходів, перевіреними психодіагностичними шкалами та узгодженістю результатів при порівнянні різних категорій клієнтів, що свідчить про стабільність і наукову коректність запропонованих положень.

Рівень виконання наукового завдання й оволодіння методологією демонструє повноту й послідовність досягнення поставленої мети: у теоретичній частині розкрито концептуальні засади та авторську модель, а в емпіричній – представлено доказову базу на основі широкого спектра діагностичних процедур (стандартизовані методики для оцінювання тривожності, депресії, дистресу, довіри, інтерсуб'єктивної взаємодії, травматизації). Отримані кількісні та якісні дані підтверджують ключову роль

зазначених предикторів у формуванні психологічної безпеки клієнта й узгоджуються із завданнями щодо інтегративної моделі та практичного узагальнення результатів. Методологічна грамотність здобувачки виявляється в ефективному поєднанні кількісних і якісних методів, належному дизайні дослідження й логічному переході від теоретичного обґрунтування до переконливих висновків.

Оцінка структури та змісту дисертації засвідчує логічну й послідовну побудову. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, що дає змогу повно висвітлити заявлену проблему. У вступі аргументовано актуальність теми, чітко сформульовано мету і завдання, окреслено об'єкт, предмет, гіпотези та методи. Перший розділ присвячено глибокому теоретичному аналізу феномену психологічної безпеки, включно із запропонованою інтегративною моделлю (клієнт, терапевт, терапевтичний процес, контекст). Дискусії може викликати брак більш розгорнутого аналізу певних етичних аспектів психотерапії. Другий розділ подає детальну методологію дослідження, зокрема поєднання кількісних і якісних методів, опис пілотного етапу та основного емпіричного етапу.

Третій розділ логічно завершує дослідження, представляючи результати емпіричного аналізу, що підтверджують ключові гіпотези роботи. Детально проаналізовано вплив соціально-демографічних факторів на переживання психологічної безпеки. Зокрема, чітко продемонстровано різницю у сприйнятті безпеки серед клієнтів із різним рівнем ситуативної тривожності. Варто позитивно відзначити авторську інтерпретацію отриманих даних, хоча і слід було б дещо більше уваги приділити практичному значенню результатів для конкретних категорій фахівців-практиків. Загальні висновки узгоджуються із завданнями й узагальнюють як теоретичні, так і емпіричні результати, містять рекомендації щодо підвищення безпеки клієнтів у психологічній практиці.

Апробація результатів дисертації відбувалася через публікації у фахових наукових виданнях та участь у професійних заходах. Результати дисертаційного дослідження Збродько Т.І. представлені у 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України. Тематика статей охоплює етичні аспекти психологічного консультування, соціально-демографічні чинники готовності населення до психологічної допомоги та інтегративну модель психологічної безпеки клієнтів у психотерапії. Отримані результати роботи були також представлені на міжнародних і всеукраїнських конференціях, що дозволило отримати зворотний зв'язок та здійснити апробацію наукових ідей. Водночас варто зазначити недостатню увагу до розробки конкретних методичних рекомендацій та практичних програм, які могли б полегшити впровадження отриманих результатів у психологічну практику. Подальша робота в цьому напрямі могла б суттєво підвищити практичну значущість дослідження.

Дотримання академічної доброчесності підтверджується як загальною логікою наукового викладу, так і детальною системою посилань у тексті

дисертації. Аналіз змісту тексту дає підстави стверджувати, що викладені положення мають високий ступінь оригінальності, а основні ідеї, теоретичні побудови та емпіричні результати є результатом особистої наукової діяльності здобувачки.

Власний внесок здобувачки відчутний передусім у розробленні інтегративної моделі переживання психологічної безпеки клієнтом, а також в оригінальній системі емпіричних показників. Також варто відзначити самостійність у формулюванні гіпотез, побудові дизайну дослідження, добір методик, інтерпретації результатів. Наприклад, авторка не обмежується використанням готових шкал, а адаптує інструментарій відповідно до цілей і контексту (шкала ситуативної тривожності).

У дисертації використано 293 джерела, посилання на цитовані джерела подано згідно з вимогами академічного оформлення. Теоретичний огляд (розділ 1) побудований із дотриманням вимог академічної культури: наведені цитати супроводжуються відповідними покликаннями, ключові положення проаналізовано критично, авторка не зводить огляд до описового викладу, а здійснює аналітичне групування ідей за концептуальними критеріями. У роботі не виявлено випадків некоректного цитування або присвоєння чужих ідей.

Таким чином, дисертаційне дослідження Збродько Т.І. виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Виявлені окремі стилістичні недоліки не мають ознак академічної недоброчесності та не впливають на загальну наукову якість і доброчесність представленої роботи.

Зауваження та дискусійні аспекти роботи заслуговують на конструктивну критику, яка, з одного боку, підтверджує якість дослідження, а з іншого – вказує на окремі питання, що залишаються відкритими для подальшого аналізу та розвитку.

У теоретичному аналізі (розділ 1) дещо недостатньо уваги приділено детальній характеристиці феномену функціональної безпеки, який у подальшому відіграє значну роль у побудові авторської моделі. Цей компонент представлено скоріше описово, без виокремлення структурних складових чи критеріїв його діагностики. У подальших дослідженнях було б доцільно уточнити зв'язок функціональної безпеки з такими феноменами, як психологічна стійкість, автономія клієнта, копінг-стратегії.

Також дискусійною залишається відсутність теоретичної диференціації між поняттями «психологічна безпека клієнта в консультуванні» та «психологічна безпека в психотерапії». У роботі ці терміни часто використовуються як синоніми, хоча в сучасній науковій літературі вони мають деякі розбіжності через різний ступінь інтенсивності впливу, тривалості та цілей взаємодії.

Слід зазначити обмеження щодо вибірки основного дослідження (69 осіб). Незважаючи на використання експертних оцінок та репрезентативного опитування, відносно невелика чисельність основної групи може обмежувати можливість широких узагальнень отриманих результатів. Збільшення

чисельності вибірки у подальших дослідженнях сприяло б підвищенню надійності й валідності результатів.

Також потребує додаткового обґрунтування відсутність розмежування вибірок клієнтів за видом отриманої допомоги (психологічне консультування / психотерапія). Дисертантка зазначає, що вибірку становили особи з досвідом «психологічної допомоги», але у тексті не простежується, як саме відрізнялися клієнти, які проходили консультації, від тих, хто перебував у тривалому терапевтичному процесі. Це важливий момент, з огляду на те, що рівень переживання психологічної безпеки може суттєво варіюватися залежно від формату допомоги.

Практичні рекомендації, подані у дисертації (стор. 159-168), мають загалом високий рівень актуальності. Водночас вони залишаються переважно загальними, без конкретизації для різних категорій клієнтів (наприклад, клієнти з досвідом травматичних подій, клієнти з високим рівнем тривожності, клієнти з різними типами копінг-стратегій). Рекомендації щодо управління міжособистісними ризиками в терапевтичних ситуаціях могли б бути деталізовані та представлені у вигляді конкретних практичних алгоритмів або чек-листів для психологів-практиків. Також варто було б окремо окреслити рекомендації для практичних психологів, які працюють в кризових або надзвичайних умовах, що є вкрай актуальним в умовах війни; поглибити аналіз того, як забезпечувати «культуру безпеки» в організаційних умовах (наприклад, у реабілітаційних центрах чи державних психологічних службах), де ресурсна база та кадровий потенціал можуть відрізнятись.

У зв'язку з вищезазначеним пропонуються наступні напрямки подальших досліджень: – Емпірична операціоналізація та валідація функціональної безпеки клієнта як окремого конструкта; – Розширити вибірку учасників, зокрема збільшити кількість осіб з досвідом психотерапії, що дозволить підвищити узагальнюваність отриманих результатів; – Зосередити увагу на детальнішому аналізі механізмів впливу контекстуальних чинників, розробивши експериментальні дослідження, спрямовані на виявлення специфічних зв'язків між компонентами моделі психологічної безпеки; – Розробити методологічно обґрунтовані підходи для оцінки ефективності впровадження рекомендацій щодо оптимізації психологічної безпеки, що могло б стати основою для практичних втручань у клінічній та консультативній практиці; – Дослідити переживання психологічної безпеки у специфічних умовах (онлайн-терапія, кризове консультування, військовий та поствоєнний контексти); – Провести дослідження з урахуванням динаміки переживання безпеки клієнтом на різних етапах психотерапії (наприклад, початковому, середньому й завершальному).

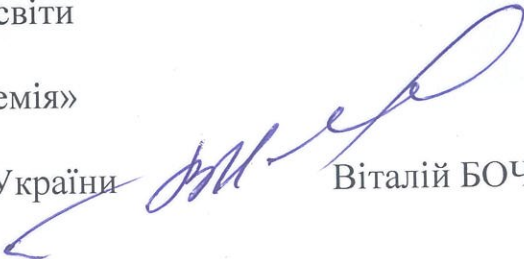
Таким чином, зазначені зауваження не знижують наукової та практичної цінності виконаної дисертації, а, навпаки, відкривають можливості для подальшого розвитку дослідження.

Загальний висновок. Дисертаційна робота демонструє цілісне й аргументоване розв'язання наукового завдання, яке полягає у виявленні теоретичних та емпіричних чинників, що визначають особливості

переживання психологічної безпеки клієнтом у процесі психотерапії та психологічного консультування. Здобувачка послідовно виклала методологічні й концептуальні засади дослідження, належно описала використаний інструментарій, а також підтвердила ефективність запропонованих підходів емпіричним матеріалом. За результатами аналізу змісту, структури, наукової новизни, обґрунтованості положень і висновків вважаю, що дисертація «Особливості переживання психологічної безпеки клієнтом в процесі психологічного консультування» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії (постанова КМУ від 12 січня 2022 р. № 44) та Вимогам до оформлення дисертації (наказ МОН України від 12.01.2017 № 40), а її авторка Збродько Тетяна Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія», спеціалізація – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради,
Заслужений працівник освіти України

Віталій БОЧЕЛЮК

доктор соціологічних наук, професор,
проректор з наукової роботи та
інноваційної діяльності
комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

Наталія ГОРДІЄНКО